

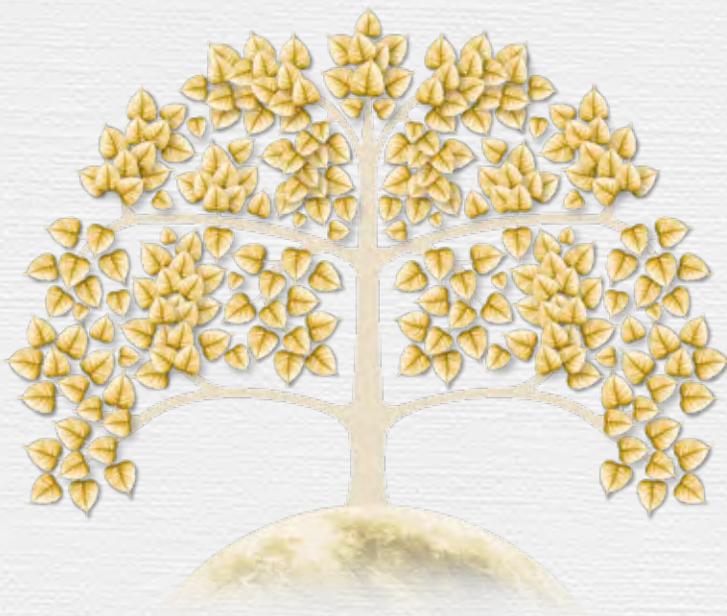

BSRSSRU

ฉบับย่อ

บุญธรรม อภินิหาร

ย่อโดย พศ. รุ่งเรือง บุญไทรสร

อดีตอาจารย์หัวหน้าภาควิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

BSUSSSU ฉบับย่อ

พุทธทาสภิกขุ

ย่อโดย รุ่งเรือง บุญไญโรรส

- จัดพิมพ์ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ
บริษัท ตถาตา พับลิเคชั่น จำกัด
- คณะที่ปรึกษา : เกียรติ ปรัชญาศิลปวุฒิ, กิตติ ปิยพสุนทรา
- ประธานกรรมการบริหาร : บัญชา เฉลิมชัยกิจ
- กรรมการผู้จัดการ : โชนรังสี เฉลิมชัยกิจ
- บรรณาธิการบริหาร : วรุฒม์ ทองเชื้อ
- บรรณาธิการ : สนม นิลวรรณ
- แบบปก/รูปเล่ม : ฉัฐพล รั้มมปที
- ถ่ายภาพ : สมคิด ชัยจิตวนิช
- ฝ่ายขาย : มนูญชา ศิริวงษ์, อุดร ปัญญาชัย
- ฝ่ายการตลาด : อัศคนัฐ ชุมนุ้ม, เกวลี ดวงเด่นงาม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พุทธทาสภิกขุ

บรมธรรม ฉบับย่อ. -- พิมพ์ครั้งที่ 2.-- กรุงเทพฯ : สุภาพใจ, 2554.
246 หน้า.

1. ธรรมเทศนา. I.ชื่อเรื่อง.

294.304

ISBN : 9786167246741

คำนำ

สำนักพิมพ์

บรมธรรม ฉบับย่อ เป็นหนังสือที่ทางสำนักพิมพ์สุภาพใจ จัดทำขึ้น ในวาระครบรอบ ๑๐๕ ปีชาตกาลของท่านพุทธทาสภิกขุ (๒๔๔๙-๒๕๕๔) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่หลักคำสอนของท่านให้แก่ขยายกว้างไกลมากยิ่งขึ้น และเพื่อแสดงความกตัญญูตเวทีตาทวายเป็นอาจริยบูชาในวาระดังกล่าว โดยสำนักพิมพ์ฯ ได้คัดเลือกธรรมะที่สำคัญทางพุทธศาสนาซึ่งมีเนื้อหาโดดเด่น น่าสนใจ เหมาะที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหลากหลายแง่มุม แล้วให้ชื่อชุดว่า “ลัดสั้นถึงธรรม” ๕ เล่ม คือ ๑. หลักปฏิบัติเกี่ยวกับปฏิจกสมุปบาท ๒. อริยสัจสำหรับคนสมัยใหม่ ๓. สุนทรียธรรม ฉบับย่อ ๔. อิทัปปัจจยดา ที่มรราวาสต้องเรียนรู้และปฏิบัติ ๕. บรมธรรม ฉบับย่อ

บรมธรรม ฉบับย่อ เป็นธรรมบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุ ที่แสดง แก่ภิกษุนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี ๒๕๑๒ พศ. รุ่งเรือง บุญไธโรส อดีตอาจารย์หัวหน้าภาควิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ย่อจาก ธรรมโฆษณ ชื่อ “บรมธรรม ภาคต้น และภาคปลาย” เพื่อใช้เป็นหลักสูตรสอน นักศึกษาภาควิชาปรัชญาฯ ม. เชียงใหม่ และให้สุภาพใจจัดพิมพ์เมื่อปี ๒๕๒๕ บัดนี้ได้จัดพิมพ์อีกครั้งหนึ่งโดยจัดรูปเล่ม ให้มีสีสันสวยงามขึ้น เนื้อหาเล่มนี้ ได้มุ่งเน้นให้คนเรานำบรมธรรม ไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ต่างๆ เช่น บรมธรรมกับการพัฒนา บรมธรรมกับการทำงาน บรมธรรมกับชาวบ้าน เป็นต้น

บรมธรรม ฉบับย่อ เหมาะกับผู้สนใจใฝ่ธรรมทั่วไป ที่ต้องการหาคำตอบว่า คนเราเกิดมาทำไม? อะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์? หากคำตอบได้ในเล่มนี้!

สำนักพิมพ์สุภาพใจ

มิถุนายน ๒๕๕๔

คำชี้แจง ของผู้ตัดทอน

“บรมธรรม” เป็นชื่อหนังสือเล่มหนึ่ง ที่เกิดขึ้นจากการรวบรวมคำบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุ (พระเทพวิสุทธิเมธี) แห่งโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี แก่ภิกษุซึ่งเป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งบวชอยู่ศึกษาและรับการอบรมจากท่านพุทธทาส ณ สวนโมกขพลาราม ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ คำบรรยายทั้งหมดมี ๓ ภาค หรือ ๓ เล่มย่อย รวมทั้งหมดหน้า ๘๖๔ หน้า นับว่าเป็นหนังสือขนาดใหญ่มากทีเดียว แม้กระนั้น ก็ได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก จนสามารถพิมพ์ได้ถึง ๓ ครั้งในเวลาห่างกันไม่นานนัก

ส่วน “บรมธรรม” ที่ชุมนุมปรัชญาและศาสนาจัดพิมพ์นี้ ถือได้ว่าเป็นฉบับเล็ก เพราะตัดทอนมาจากฉบับใหญ่นั้น แต่ตัดทอนมาเพียง ๒ ภาค เอาแต่เนื้อหาสาระใหญ่ๆ ของบางตอน ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าพอเหมาะสมกับการที่จะให้เป็นหนังสือประกอบการเรียน ของนักศึกษาวิชาปรัชญาเบื้องต้น (ปัญหาปรัชญา) และปรัชญาสาขาจริยศาสตร์ ซึ่งเปิดสอนในคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ส่วนวิธีตัดทอนนั้น ข้าพเจ้าก็ทำอย่างเดียวกันกับที่ได้ทำ “แนว
แนวจริยธรรม” ฉบับเล็ก โดยท่านพุทธทาสภิกขุเช่นเดียวกัน เพียง
แต่ว่า ข้าพเจ้าไม่ได้บอกเลขที่หน้าของฉบับใหญ่ไว้ให้เทียบเคียงดู
เช่นในหนังสือแนวจริยธรรม ฉบับเล็ก ฉะนั้นหากผู้ใดประสงค์
จะอ้างอิงข้อความใดในหนังสือบรมธรรม ฉบับเล็ก ประกอบการ
เขียน การบรรยายใดๆ ก็ย่อมอ้างได้ว่าเป็นคำพูดของท่านพุทธทาส
โดยตรง เพราะข้าพเจ้ารักษาคำพูดและลักษณะการใช้ภาษาของท่าน
ไว้ตามเดิม

นอกจากวัตถุประสงค์เพื่อนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
แล้ว ข้าพเจ้าประสงค์จะให้ผู้สนใจงานของท่านพุทธทาส แต่มีเวลา
น้อย ได้อ่านสาระสำคัญของคำบรรยายของท่านในขนาดรูปเล่มที่พอ
เหมาะกับเวลาที่จะแบ่งให้ได้ และด้วยราคาที่ถูก ตรงตามนโยบาย
เดิมของข้าพเจ้าในการพิมพ์หนังสือเผยแพร่ และที่ขายราคาเล่มละ ๘
บาท (รวมทั้งค่าส่งทางไปรษณีย์สำหรับผู้สั่งซื้อโดยทางไปรษณีย์ และ
ค่าเปอร์เซ็นต์แก่คนรับไปขายบ้าง) ก็เพราะข้าพเจ้าพิมพ์เพียง ๕๐๐
เล่ม ราคาต้นทุนสูงกว่าพิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม และต้องแบ่งส่วนหนึ่งแม้
จะเป็นส่วนน้อย แจกแก่ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยอื่นๆ และวิทยาลัย
บางแห่งด้วย

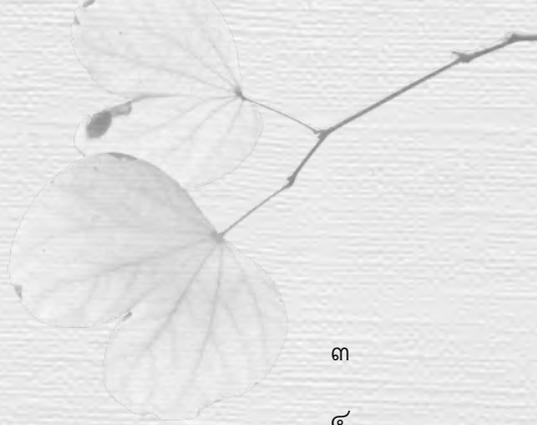
ที่สุดนี้ข้าพเจ้ายกหวังว่าหนังสือ “บรมธรรม” ฉบับเล็กนี้คง
สามารถให้ความรู้และข้อคิดบางประการแก่ผู้อ่านทุกคน สมดังความ
ปรารถนาของข้าพเจ้า

ด้วยความปรารถนาดี

รุ่งเรือง บุญโยธิน

สารบัญ

คำนำสำนักพิมพ์	๓
คำชี้แจงของผู้ตัดทอน	๔
๑. สิ่งที่เราเรียกว่า บรมธรรม	๑๑
๒. สิ่งที่เราเรียกว่า หนทาง	๒๙
๓. ระดับของบรมธรรม	๓๙
๔. บรมธรรมกับการศึกษาของโลกปัจจุบัน	๕๙
๕. บรมธรรมกับชีวิตนักศึกษา	๖๙
๖. บรมธรรมกับการพัฒนา	๘๙
๗. บรมธรรมกับการทำงาน	๑๐๕
๘. บรมธรรมกับระบบการเมือง	๑๑๙
๙. บรมธรรมกับการมีอุดมคติ	๑๓๕
๑๐. บรมธรรมกับงานสังคมสงเคราะห์	๑๔๗
๑๑. บรมธรรมกับธรรมชาติของจิต	๑๕๗
๑๒. บรมธรรม ในฐานะเป็นที่หยุดการดิ้นรนของจิต	๑๗๑

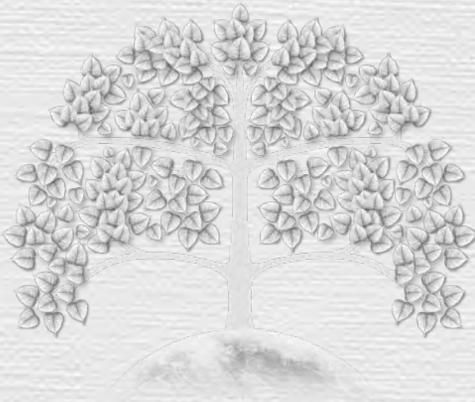

ภาคผนวก

๑. บรมธรรมกับการแก้ไขสถานการณ์ในโลก	๑๕๘
๒. บรมธรรมกับสื่อมวลชน	๒๐๘
๓. บรมธรรมกับชาวบ้าน	๒๑๘
๔. บรมธรรมกับความเป็นไทย	๒๒๕
๕. การฝึกจิตเพื่อบรมธรรม	๒๓๓

USUNSSUN

ឧប័បយ័វ

๑๐ บรมธรรม ฉบับย่อ
พุทธทาสภิกขุ

สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์จะพึงได้รับนั้นแหละ
เป็นคำนิยามที่ถูกต้องสำหรับคำว่า “บรมธรรม”

สิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม”

สิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม” คำว่า “บรมธรรม” อาจจะไม่มีในพจนานุกรมในสมัยนี้ ซึ่งอาจจะพูดได้ว่าเพราะไม่สนใจกันมาก จนถึงกับมีคำคำนี้ใช้ เลยไม่มีคำบัญญัติเฉพาะขึ้นใช้, แต่ว่าโดยที่แท้แล้วสิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม” นั้นมันก็เป็นสมบัติของธรรมชาติ ซึ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะรู้จักและควรมี.

คำว่า “บรมธรรม” มีใช้ในพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นคำบัญญัติเฉพาะในพระพุทธศาสนา แต่ว่าในภาษาไทยธรรมดายังไม่เคยเห็น อาจจะมีในสมัยหนึ่งก็ได้ หรืออย่างน้อยก็จะมีในอนาคต สำหรับคำ

---

* ปรายยาอบรมภิกษุณีสติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๑๒

“บรมธรรม” แปลว่า ธรรมอันเป็นบรม คือสูงสุด หรืออย่างยิ่ง ไม่มีอะไรจะดีไปกว่านั้นนั่นเอง. สิ่งนี้อาจจะเรียกชื่อในภาษาอื่นเป็นอย่างอื่น และเราก็ไม่ได้พิจารณาดูให้ถี่ จึงไม่ได้สะดวกใจ เพราะเขาอาจจะเรียกไว้ในที่อื่น เช่น คำว่า “พระเจ้า” เป็นต้น. แต่เมื่อก้าวโดยหลักทั่วไปไปแก่ทุกคน หรือตามธรรมชาติแล้ว สิ่งที่เราเรียกว่า “บรมธรรม” ก็คือ สิ่งที่มีมนุษย์จะต้องได้ จะต้องถึงในที่สุด, สิ่งนี้เป็นคำตอบของปัญหาต่างๆ ที่มีมนุษย์จะถามกันอยู่ด้วยความวิตกกังวลอย่างยิ่ง เช่นจะถามว่าเกิดมาทำไม? เกิดมาเพื่อจะได้อะไร? อะไรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตของมนุษย์? หรือแม้ที่สุดแต่ว่าอะไรเป็นความมุ่งหมายของการบวช.

ถ้ามนุษย์คิดว่าความสุขทางเนื้อหนังเป็นบรมธรรม มันก็ไม่ดีไปกว่าสัตว์ แม้สิ่งที่เรียกว่าความสุขทางเนื้อหนัง มันจะมีรูปร่างต่างกันบ้าง แต่มันก็มีความหมายเหมือนกันแท้เลย. ฉะนั้นเพื่อจะหลีกเลี่ยงความเป็นสัตว์ หรือความโกลาหลวุ่นวายที่เกิดขึ้นในโลก โดยไม่มีสันติภาพ เราก็จะต้องค้นหาให้ได้มาซึ่งสิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม”.

คำพูดที่เป็นกลางๆ ว่าสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตมนุษย์จะพึงได้รับนั้นแหละ เป็นคำนิยามที่ถูกต้องสำหรับคำว่า “บรมธรรม” แล้วควรจะแถมท้ายลงไปอีกว่า ได้กันในชาตินี้ ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่ต่อตายแล้ว หลังจากตายแล้ว หรือชาติอื่นๆ อีกมากชาติ.

สำหรับการบวชของพวกเราที่จะจะรู้ จะเข้าใจ จะได้บรมธรรม
เร็วเข้ากว่าคนที่ไม่ได้บวช ดังนั้นมันจึงเป็นวัตถุประสงค์มุ่งหมายของ
คนทุกคนทั้งที่บวชและไม่บวช, และยังกล่าวออกไปได้อย่างที่บางคน
จะไม่ยอมรับ คือกล่าวได้ว่ามันเป็นที่ต้องประสงค์ทั่วไปทั้งแก่เทวดา
และมนุษย์ ไม่เพียงแต่มนุษย์พวกเดียว.

ขอบอกกล่าวไว้เป็นการล่วงหน้าว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสอยู่
เสมอว่า “ตถาคตเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุข ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์” :
“ระเบียบธรรมวินัยของตถาคต ยังมีอยู่ในโลกเพียงใด นั่นแหละคือ
ความสุขของสัตว์ทั้งเทวดาและมนุษย์”, “เธอทั้งหลายจงจาริกเที่ยว
ไปประกาศพรหมจรรย์ เพื่อประโยชน์และความสุข ทั้งแก่เทวดาและ
มนุษย์” ดังนี้ คำว่า “ทั้งเทวดาและมนุษย์” เป็นคำธรรมดาไปเลย
สำหรับพระพุทธเจ้า ทีนี้สิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม” ซึ่งเป็นของขวัญ
จากพระพุทธเจ้า ก็พลอยเป็นของที่ต้องการทั้งเทวดาและมนุษย์
ไปด้วย.

ตรงนี้ จะถือโอกาสขอพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า “เทวดา” กันเสีย
หน่อย : เมื่อพูดถึงมนุษย์ ก็มีความหมายถึงการงาน คือหมายถึงถึง
ความที่เหงื่อไหลไคลย้อย หรืออย่างน้อยก็หนักอกหนักใจ ปวดหัว
เป็นโรคเส้นประสาท. นี่หมายความว่ามนุษย์คือสัตว์ที่ต้องทำการงาน

อย่างหนัก ที่นี้เทวดา ก็คือพวกที่ไม่ต้องทำงานอย่างหนัก และก็มีอะไรเป็นที่พอใจ แต่การกล่าวเช่นนี้ หมายถึงเทวดาในศาสนาพุทธ หรือเครือเดียวกันกับศาสนาพุทธ เช่น ศาสนาพราหมณ์เป็นต้น คือได้รับความสะดวกสบายทางกามารมณ์อย่างสมบูรณ์ โดยไม่ต้องเหงื่อไหลไคลย้อย.

แต่คำว่า “เทวดา” ในศาสนาคริสเตียนเป็นต้นนั้น หมายถึงเป็นอย่างอื่น, ที่เรียกว่า angel นั้น หมายถึงเป็นบริวารของพระเจ้า รับใช้พระเจ้า ทำหน้าที่ต่างๆ ไม่ค่อยได้พูดถึงการเสวยสุขทางกามารมณ์นี้แหละ ความหมายของคำว่าเทวดาอาจจะผิดกันอยู่บ้าง แต่ตรงเป็นอันเดียวกันก็คือว่า ผู้ไม่มีทุกข์ร้อน ผู้สวยงาม ผู้อยู่อย่างสบาย ผู้รุ่งเรือง.

คำว่า “เทวดา” นี้ แปลว่า **ผู้รุ่งเรือง** และอีกคำที่มาจากรากศัพท์ทางหนึ่ง ก็แปลว่า ผู้เล่น ผู้รุ่งเรืองก็คือมีความสวยงามรุ่งเรือง ผู้เล่นก็คือไม่มีภาระเกี่ยวกับกิจการงาน มีความสนุกสนานในสิ่งที่ต้องการได้ โดยไม่ต้องทำงาน. เทวดากับมนุษย์ต่างกันเพียงเท่านี้. มนุษย์ต้องลากแอก ลากไถ แบกภาระการงาน เทวดาไม่ต้อง.

เพราะฉะนั้น ถ้าหากในโลกมนุษย์นี้ มีมนุษย์บางคนไม่ต้องมีการงาน ไม่ต้องเป็นห่วงวิตกกังวล ไม่มีภาระหนัก แล้วไปพักผ่อนเล่นหัว

อะไรได้ตามสบายใจเรื่อย อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นเทวดาที่เต็มตามความหมายเลย ถ้าเขามีได้เป็นบางชั่วโมง ก็เป็นเทวดาบางชั่วโมง นอกนั้นก็เป็นมนุษย์ หรือลดต่ำยิ่งกว่านั้นก็เป็นสัตว์นรก คือมีความร้อนกร้อนใจ เผาไหม้อยู่ข้างในบางชั่วโมง อย่างนี้เป็นสัตว์นรก, เวลาที่ทำงานในหน้าที่เหน็ดเหนื่อยก็เป็นมนุษย์, เวลาอิมเอบอยู่ด้วยกามารมณ์ชั่วโมงนั้นก็เป็นเทวดา อย่างนี้ก็ไ้.

เพราะฉะนั้น ความหมายของเราในที่นี้ก็หมายความว่า บรมธรรมนี้จะเป็นของสูงสุดทั้งแก่ผู้ที่กำลังสนุกสนานเปล็ดเปล็น สบายดีอยู่ โดยไม่ต้องทำการงาน ที่เรียกว่าเทวดาจะเป็นเทวดาในสวรรค์อย่างทีสอนๆ กันอยู่ หรือเทวดาในมนุษย์โลกนี้ก็ตามใจ บรมธรรมนี้จำเป็นแก่ทุกคน และแม้แต่แก่สัตว์นรกซึ่งหวังยาก มันไม่มีโอกาส มันก็เป็นสิ่งที่จำเป็น หรือเป็นวัตถุที่ประสงค์สำหรับสัตว์นรกอยู่นั่นเอง คือว่าจะหลุดจากนรกจะมาสู่บรมธรรม ดังนั้นเราพูดว่า ทั้งมนุษย์และอมนุษย์ มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับบรมธรรมเป็นสิ่งสูงสุด หรืออันดับสุดท้าย เพราะฉะนั้นควรจรรู้จักบรมธรรม ถ้าไม่รู้จักก็ดูจะเป็นมนุษย์ได้ยาก อย่าวว่าแต่เป็นเทวดาเลย.

ทีนี้จะพูดถึงคำว่า “บรมธรรม” คำว่า บรมธรรม โดยบทนิยาม ก็แปลว่าสิ่งสูงสุด เดี๋ยวนี้ในภาษาทางปรัชญาหรือจริยธรรมสากล เขา

ใช้คำนี้ว่า Summum Bonum คือในรูปภาษาลาตินก็แปลอย่างเดียวกันว่า สิ่งที่ดีที่สุด ความดีที่สูงที่สุด คือ The utmost goodness; แล้วขยายความออกไปว่า : ที่มนุษย์ควรจะได้รับ that man can get; แล้วก็ขยายความออกไปว่า : ในชีวิตนี้ in this very life คือให้ชีวิตนี้จริงๆ จึงใช้ทั้ง this ทั้ง very. Summum Bonum : The utmost goodness that man can get in this very life นี้ มันเป็นบทนิยามกลางๆ ที่กว้างไปหมด แล้วมันก็ไม่มีปัญหาอยู่ตรงที่สิ่งนั้นคืออะไร.

สิ่งที่ดีที่สุดนั้นได้แก่อะไร? นี้เราก็ถือเอาโดยหลักพื้นฐานทั่วไป คือเอาหลักจริยธรรมสากลก็แล้วกัน หลักจริยธรรมสากลก็คือหลักที่พวกนักจริยธรรม กล่าวคือคนประเภทที่เรียกว่า ethicist นั้นเขาไปศึกษาค้นคว้ากันมานานเต็มที่แล้ว แล้วก็มากผู้มาราย จนในที่สุดยุติกันไว้เป็นที่รับรองต้องกันว่า Summum Bonum นั้น พอที่จะจำแนกออกเป็น ๔ อย่าง

อย่างแรกคือ **ความสุข** Happiness

อย่างที่สองคือ **ความเต็ม** Perfectness

อย่างที่สามคือ **หน้าที่บริสุทธิ์** Duty for duty's sake

อย่างที่สี่คือ **ความรักที่เป็นสากล** Universal love.

นี่แหละ คือหลักจริยธรรมสากล อันเกี่ยวกับความหมายของ
สิ่งที่ดีที่สุด Summum Bonum ของทางฝ่ายจริยธรรมสากล ยังไม่
ใช้เรื่องทางศาสนา ซึ่งยังจะหมายพิเศษยิ่งไปอีก. ในที่นี้ คุณก็ลองจำ
ไว้ให้ตีความันเป็นสิ่งที่น่าสนใจเพียงไร.

ข้อที่หนึ่ง ที่ว่า **ความสุข** ก็ต้องจำกัดความลงไปว่า **ความสุขที่**
ถูกต้องและแท้จริง ไม่ใช่เพียงแต่ความสนุกสนาน เอร์ดีร่อย
เพลิดเพลินทางเนื้อหนัง (คำว่า “เนื้อหนัง” คำนี้เป็นคำด่า คือด่าคน
ที่ตะกละตะกลามกามารมณ์อย่างหลับหูหลับตา) Happiness ความ
สุขที่แท้จริงนี้มันต้องไม่เกี่ยวกับสิ่งนั้น สุขอย่างเนื้อหนังเป็นเรื่อง
pleasure มากกว่า ถึงแม้ใช้คำว่าความสุข หรือ Happiness นี้ ก็ยัง
จะตาไป คืออาจจะเข้าใจไขว้เขวกันอยู่นิดหน่อย หรือไม่มีคำใช้ เลยใช้
คำว่า Happiness ที่หมายถึงความสุขต่างๆ ไปในหมู่มนุษย์ตาม
บ้านเรือน ตามปกติสุขของมนุษย์ในสังคม ที่จริงควรจะใช้คำว่า
Blissfulness มากกว่า คือเป็นเรื่องที่เย็นอกเย็นใจ ทางจิตใจจริงๆ
คือ Peacefulness สำหรับสังคม, Blissfulness สำหรับปัจเจกชน,
อย่างนี้มีความหมายที่ลึกและตึกว่า Happiness แต่ว่าเขาอาจจะใช้
คำว่า Happiness นี้ ให้มันกินความทั่วไปก็ได้เหมือนกัน คือเอาแค่
ความหมายที่ถูกต้อง ว่ามันเป็นความสุขที่สะอาดอันแท้จริงก็แล้วกัน

อย่าเป็นเรื่อง pleasure ทางเนื้อหนัง ฉะนั้นมันก็ต้องเป็นเรื่องที่ไม่มีความสกปรก ไม่มีความมีดมัว ไม่มีความเร่าร้อน มันจึงจะเป็นความสุขอันแท้จริง ผมชอบเรียกว่าสะอาด สว่าง สงบ จึงจะเรียกว่า ความสุขอันแท้จริง. ซึ่งเดี๋ยวนี้ยังหาได้ยากในหมู่มนุษย์ แม้จะใช้คำว่า Happiness นี้ ก็ยังหาได้ยากในหมู่มนุษย์ อาจจะเข้าใจผิดเอาเสียเป็นเรื่องความสุขทางเนื้อหนัง กำลังเป็นข่าวเป็นทาสของกิเลสอยู่โดยไม่รู้สีกตัว. บางคนอาจจะต่ำลงไปถึงขนาดที่เรียกว่า เรื่องกินดีอยู่ดีนั้นแหละเป็นความสุข แต่จิตใจก็ยังกระหาย ชะเง้ออยู่ด้วยความหิว อย่างนี้ทางพุทธศาสนาไม่ถือ ไม่ยอมรับ ว่าเป็นความสุข. **มันต้องเป็นความสุขชนิดหยุดความหิวทางวิญญูณได้. ความหิวทางวิญญูณนั้นหยุดได้จึงจะเป็นความสุข.**

ข้อที่สอง ความเต็ม Perfectness มันเต็มทางจิตทางวิญญูณ

ไม่ใช่เต็มทางวัตถุแต่ผนวกเอาความเต็มทางวัตถุนิยม มนุษย์เห่อกระหายเรื่องวัตถุนิยม ต้องการความเต็มของมัน แต่ที่นี้วัตถุนิยมนั้นมันเต็มไม่ได้เพราะมันเอากิเลสเป็นมาตรฐาน. ที่นี้กิเลสเป็นสิ่งที่ไม่รู้จักเต็ม ข้อนี้สำคัญมาก จงฟังให้ดี และจำไว้ให้ตึกว่ากิเลสนั้น เป็นสิ่งที่เต็มไม่ได้ และไม่รู้จักเต็ม ฉะนั้นจะเอาความเต็มของวัตถุ ซึ่งเป็นเหยื่อของกิเลสเป็นที่ตั้งของกิเลส มันก็เต็มไม่ได้, มันต้องเป็นเรื่องทาง

จิตใจหรือมโนธรรมจึงจะมีความเต็มได้. ที่นี้เราเอาตามความรู้สึก
Common sense ก็ได้ว่า เต็มก็คือมันใสไม่ลงอีกต่อไป คือมันอึด
เรื่องทางจิตนี้ ถ้าประพฤติปฏิบัติอบรมมันอย่างถูกต้องแล้ว มันถึงจุด
ที่อึดได้ ไม่กลับหิวอีก ไม่เหมือนทางกายหรือทางวัตถุ อึดแล้วก็หิวอีก
อึดแล้วก็หิวอีก. ส่วนทางจิตนั้น ถ้าเข้าถึงจุดสูงสุดของความรู้และการ
ปฏิบัติแล้ว มันอึดได้ตลอดเวลา ฉะนั้นมันจึงเต็มได้. เพราะฉะนั้น
**ความเต็มของความเป็นมนุษย์ก็คือความสมบูรณ์ด้วยคุณธรรม
อย่างมนุษย์ มีจิตใจสูงอย่างมนุษย์** มีสิ่งที่จะควรจะได้ นั้น ได้เต็ม ไม่มี
ความกระหาย ทะเยอทะยาน หรือหิวทางวิญญาณอีกต่อไป นี่แหละ
ความเต็มของความเป็นมนุษย์.

**ข้อที่สาม หน้าที่บริสุทธ์ Duty for duty's sake หน้าที่เพื่อ
ประโยชน์แก่หน้าที่** นี้เราพูดเป็นไทยๆ ก็พูดกันอยู่แล้วก็ได้ว่างานเพื่อ
งาน ถ้างานเพื่อเงิน เพื่อวัตถุ เพื่อประโยชน์อะไรที่เป็นตัวกู - ของกู
แล้ว ก็ไม่ใช่ Summum Bonum.

เราต้องทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ อย่าทำหน้าที่เพื่อเงิน หรือเพื่อ
ประโยชน์อะไรที่เป็นเรื่องตัวกู - ของกู ทางเนื้อหนัง เดียวนี้ความยุ่ง
ยากลำบากอย่างใหญ่หลวงอันหนึ่งในประเทศไทยเราที่เรียกว่าคอร์รัปชั่น
นั้นมีมูลมาจาก “งานเพื่อเงิน” ทั้งนั้น ถ้าเปลี่ยนเป็นงานเพื่องานเสีย
เมื่อไร คอร์รัปชั่นนี้จะหายวับไปกับตาเลย.

พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ท่านทำงานมากกว่าคนสามัญ แต่ท่านทำงานเพื่องาน ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ความบริสุทธิ์ของความเป็นพระอรหันต์นั้นแหละ เชื่อเชิญท่านให้ทำงานแล้วก็ทำเพื่อหน้าที่เพื่องานนั่นเอง หน้าที่ของท่านก็คือช่วยสัตว์โลก ท่านก็ต้องทำหน้าที่ช่วยสัตว์โลกไปตามหน้าที่ของท่าน โดยไม่หวังเอาอะไรตอบแทน แม้แต่นิดเดียว อัญเฉียว. เรื่องมันจึงเป็นเรื่องสูงสุด ประเสริฐที่สุด สะอาดที่สุด มีค่ามากที่สุดอย่างนี้ เตียวนี้มนุษย์ทำงานเพื่อประโยชน์แห่งตัวกู - ของกูต่างหาก ไม่ได้ทำเพื่องานหรือทำงานเพื่อหน้าที่ มันเปลี่ยนไกลออกไปทุกทีๆ.

คนอาจจะแย้งว่า ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ แล้วกินอะไร เอาอะไร มากิน? นั่นคือคนโง่ที่สุดในโลก ไปคิดดูเถิด ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ แล้วเกิดสงสัยว่าจะเอาอะไรกิน. มันก็เป็นเรื่องที่ว่าร่างกายมันทำ ผลคือปฏิกิริยาที่เกิดแก่ร่างกาย มันก็มีกินมีใช้ส่วนร่างกาย, ส่วนของจิตใจนั้น ออย่าหมายมันปั้นมือ สำคัญมันหมายความว่าตัวกู - ของกู. ทุกอย่างเป็นของธรรมชาติ ตัวเราแท้ๆ เป็นของธรรมชาติ เพราะฉะนั้นการงานหรือผลงานที่ทำมันก็เป็นของธรรมชาติ; จิตใจอย่างล้ำไปสำคัญมันหมายความว่าของกู มันจะกลายเป็นโจรปล้นธรรมชาติ. ทีนี้ปล่อยไปตามความรู้สึกที่ถูกต้อง แล้วก็ทำไป ผลที่เกิดขึ้น คนนี้กิน คนนี้ใช้ตาม

ระเบียบที่กฎหมายคุ้มครอง ประเพณีคุ้มครอง มันก็มีกิน และกินที่
จะกินเสียอีก แล้วก็กินอย่างบริสุทธิ์สะอาด ไม่ตะกละเหมือนคนที่
ทำงานเพื่อตัวกู - เพื่อของกู. พุดกันอย่างสั้นๆ หน้าที่เพื่อหน้าที่ เป็น
อย่างนี้.

ข้อที่สี่ อันสุดท้ายที่เรียกว่า ความรักสากล Universal love
ก็คือมีใจกว้าง ใจกว้างถึงขนาดไม่มีตัวเอง เห็นแก่ผู้อื่น, หรือว่า
อย่างน้อยที่สุดเราเป็นจุดน้อยจุดหนึ่งในทั้งหมดเป็นสากล ก็มีความ
รักผู้อื่นยิ่งกว่ารักตัว. ไปคิดดูให้ดี สมมุติว่ามีคนอยู่ห้าพันล้าน เราก็ก
เพียง ๑ ในห้าพันล้าน ยกเสีย ๑ คนนั้นดีกว่า นี่เป็นเรื่องความรักที่
กว้างขวาง เป็น Universal คำว่า Universal นี้ จะต้องขยายออกไป
เลยมนุษยไปถึงสัตว์ต่างๆ ในเบื้องล่าง ไปถึงเทวดาในเบื้องบนด้วย จึง
เป็น Universal หรือสากลตามแบบของพุทธบริษัท เพราะฉะนั้นเรา
ต้องมีความรักสากลที่ลืมนตัวเอง รักทั่วไปจนลืมนตัวเอง จนไม่มีตัวเอง
เหลืออยู่ นี่เป็นข้อสุดท้าย.

ต้องดูให้ลึกอีกทีหนึ่งว่า ทั้ง ๔ ข้อนี้สัมพันธ์กันอย่างที่แยกกันไม่ได้
ต้องมาด้วยกันครบทั้งสี่ คุณดูให้ดี : คนที่รักตัวมันก็ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่
ไม่ได้, คนเห็นแก่ตัว มันก็เป็นมนุษย์ที่เต็มเปี่ยมไม่ได้ แล้วมันก็มี ความ
สุขไม่ได้ มันเร้าร่อนอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัวมันก็มีมีความสุขไม่ได้.

ถ้าเราทำหน้าที่เพื่อหน้าที่มันก็เป็นความรักสากลอยู่ในตัว มี
ความสุขมีความสุขเต็มอยู่ในตัวแล้ว ถ้าเรามีความเต็มแห่งความเป็น
มนุษย์จริง มันก็มีความสุข ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ มีความรักสากลอยู่
ในตัว ฉะนั้นมันเป็นสิ่งเดียวกันแต่เราแยกให้เห็นเป็นมุมๆ ไปเท่านั้น
นี่คือบรมธรรม Summum Bonum ตามหลักจริยธรรมสากล เรา
ควรจะรู้ไว้เป็นพื้นฐาน เป็นรากฐาน มิเช่นนั้นจะไม่รู้อะไร.

บรมธรรมอีกด้านหนึ่ง ก็คือบรมธรรมตามหลักของศาสนา
ตามหลักของศาสนานี้ไม่ใช่จริยธรรมสากล มันเป็นของเฉพาะพวก
เฉพาะหมู่ และไปไกล ไปลึก ในทางจิตทางวิญญาณ ไม่เนื่องด้วย
สังคม คือไม่ผูกพันกันเป็นสังคม ใครไปได้ไกลเท่าไรก็ได้ นี่ทางศาสนา
ก็มุ่งหมายอย่างนี้ แต่แล้วเมื่อทุกคนมันดี สังคมมันก็ดีเอง แล้วก็มิอยู่
ส่วนหนึ่งเหมือนกันว่าให้เห็นแก่ผู้อื่น ให้ช่วยผู้อื่นด้วย ตัวเองไปได้
แล้ว ช่วยผู้อื่นด้วย บรมธรรมทางศาสนานี้ เนื้อแท้เหมือนกัน เอา
จริยธรรมสากลนั้นมาเป็นใจความก็ได้ ประเดี๋ยวจะชี้ให้เห็น แต่ที่ระบุ
ไว้ชัดในเรื่องทางศาสนานั้น มันมีชื่อต่างๆ กัน แล้วแต่ว่าในศาสนานั้น
มันอยู่ในรูปไหน : ถ้าเป็นศาสนาประเภทที่มีพระเจ้า (Theism)
ศาสนาประเภทนี้ก็มีพระเจ้าเป็นหลัก มี “แผ่นดินของพระเจ้า” เป็น
Summum Bonum เป็นคำบัญญัติเฉพาะว่า “แผ่นดินของพระเจ้า”

หรือ “โลกของพระเจ้า” ที่คนจะเข้าไปถึง เข้าไปอยู่ด้วยนั้นแหละเป็น Summum Bonum ฉะนั้นพวกที่ถือศาสนาพระเจ้า โดยเฉพาะพวก คริสเตียน เขาก็ภาวนาแต่ที่จะได้เข้าไปสู่แผ่นดินของพระเจ้าแผ่นดิน ของพระเจ้าในที่นี้มีความหมายเป็น Summum Bonum.

ถ้าเป็นศาสนาประเภทที่ไม่ได้พูดถึงพระเจ้าหรือ God ใน ลักษณะอย่างนั้น มันเป็นพวก Atheism เราก็มีชื่อเรียกต่างๆ กัน อย่างพุทธศาสนาเรานี้ก็เรียกວ່ານิพพาน คือความสิ้นสุดแห่งความ ทุกข์ เอาคำกลางๆ ที่ให้ได้แก่ทุกศาสนา ที่ไม่มีพระเจ้าดีกว่า คือ ความสิ้นสุดลงแห่งความทุกข์โดยสิ้นเชิง นี่เป็น Summum Bonum ถ้าอย่างพุทธศาสนาก็เรียกว่า “นิพพาน” อย่างศาสนาฮินดู ชนิด เวทานตะนั้น ก็มีปรมาตมัน เป็นชื่อของ Summum Bonum, หรือ ศาสนาโซณะ ที่เป็นคู่แข่งกันกับศาสนาพุทธก็มีไกววัลย์ เป็น Summum Bonum ปรมาตมัน หมายความว่า อัดตาตัวตนที่อยู่ถาวรและ ใหญ่ยิ่งทั้งหมด ไกววัลย์ แปลว่า ความเป็นทั้งหมดความเต็มบริบูรณ์ แม้ศาสนาอื่นก็เหมือนกัน เขามีคำบัญญัติเฉพาะคำหนึ่ง ซึ่งหมายถึง สิ่งสูงสุดและเป็นทั้งหมด เรียกว่า Summum Bonum ทางศาสนา.

เราพิจารณา ก็จะเห็นได้ว่าในที่สุดมันไปด้วยกันได้พูดถึงพุทธ- ศาสนาก่อนมีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า “ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวนิพพานว่า

เป็นบรมธรรม” เป็นบาลีที่ว่า “นิพพานํ ปรมํ วทนติ พุทธา” -พระ-
พุทธเจ้าทั้งหลาย กล่าวนิพพานว่าเป็นบรมธรรม คำว่า “นิพพาน” นี้
ให้ถือเอาความหมายที่ถูกตั้งโดยหลักทั่วไป ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา
หรือศาสนาไหน โดยหลักทางภาษาพูด ในประเทศอินเดียตั้งแต่เดิม
มามีคำกล่าวมาแต่โบราณอยู่คำหนึ่งว่า “อหิงสา ปรมो ธมโม” -
อหิงสาเป็นบรมธรรม อหิงสา แปลว่า ไม่กระทบกระทั่ง ไม่เบียดเบียน
ความไม่เบียดเบียนเป็นบรมธรรม ที่นี้ “ความไม่เบียดเบียน” คำนี้
มันหมายได้กว้างไปถึงไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ
ตนเองก็ไม่เดือดร้อน และผู้อื่นก็ไม่เดือดร้อน นั่นคือบรมธรรม.

ถ้าตนเองเดือดร้อนอยู่เพราะอะไรก็ตาม กระทบเพราะกิเลส
เพราะความทุกข์ เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย นี้ก็เรียกว่า “เบียด-
เบียน” แล้ว ต้องไม่มีความเบียดเบียนอันนี้ด้วยในส่วนตนเอง และ
ผู้อื่นก็ไม่ถูกเบียดเบียนด้วยนี้เป็นบรมธรรม อยู่กันอย่างเป็นสุขทั้งใน
ส่วนตัวและโดยสังคม ความไม่มีความทุกข์โดยสิ้นเชิงนั้นแหละ เป็น
อหิงสา แล้วก็**เป็นบรมธรรม.**

ที่นี้ในวงพุทธศาสนา วงจำกัดนี้ใช้คำว่า นิพพาน เหมือนกับที่
ได้กล่าวมาแล้วเมื่อกี้ นิพพาน แปลว่า เย็น เย็นอย่างถูกต้องก็คือไม่
มีกิเลส กิเลสนั้นสรุปอยู่ที่ความเห็นแก่ตัวคือตัวกู - ของกู เห็นแก่ตัว
หรือตัวกู - ของกูนี้ อยู่ในรูปต่างๆ กัน คือ